

Postnina plačana v gotovini

VIDOV DAN

Glasilo jug. napredne omladine

Ljubljana, december 1923.

Leto III. — Štev. 3.

USEBINA:

Srečko Kosovel: Josipu Stritarju. — Franjo Baš: K vprašanju akademskih «naprednih kulturnih» društev. — Zvonimir Ant. Bizjak: Vatroslav Jagić. — Inko: Teologija in teološka fakulteta. — Dr. I. L.: Vitezi duha. — Priloga. — Zapiski. — Vestnik C. T. — Jugoslovansko dijaštvo. — Naše ujedinjenje. — Razno.

PONATIS DOVOLJEN LE Z NAVEDBO VIRA.

«Vidovdan» izhaja vsakega 15., razen julija in avgusta, celoletno stane 35 Din, polletno 18 Din, posamezna številka 4 Din, za dijake 3 Din.

:: Uredništvo in uprava: Ljubljana, Tomanova ulica 3. ::
Izdaja Centralno tajništvo jugoslov. napredne omladine iz Slovenije v Ljubljani. (Konzorcij «Vidovdan».)

Uredil: Redakcijski odbor. — Odgovorni urednik: Stane Rapè.

LISTNICA UREDNIŠTVA

Dijaštvu je namenjen list. Zato je veliko ljubezni v njem, veliko dela.

Treba je ozdraviti skepsu in vpostaviti nove cilje, nove duševne vrednote, za katere se bomo borili.

Imamo prijatelje: Vi vsi, ki Vam je list namenjen, ste nam prijatelji. Vi vsi, ki nam pomagata, ste nam prijatelji.

Več sotrudnikov nam je obljubilo dobre članke o najrazličnejših temah, duševne profile velikih mož, ki naj ob njih zorimo, več člankov imamo že o aktualnih dijaških vprašanjih.

S prihodnjo številko otvorimo polemiko. Vsakdo ji je dostopen, kdor bo stvaren in ne ciničen.

Nočemo terorizirati.

Ako smo proti dogmam, jih ne bomo postavljali.

To naj dokaže o nas, da smo svobodomisleci in da imamo v žilah mlado, svežo kri.

Uredništvo.

LISTNICA UPRAVNIŠTVA

Da je 3. številka nekoliko zakesnela, nismo krivi toliko mi kakor nekateri cenjeni naročniki, ki časopis sicer molče sprejemajo, a ne pošljejo zanj nikakega denarja. Zato prosimo vse zamudnike, da nemudoma poravnajo naročnino, če pa se ne mislijo naročiti, naj časopis vrnejo takoj, drugače jih moramo smatrati za naročnike. Za vse torej, ki še niso plačali časopisa, smo priložili položnice, potom katerih naj nam blagovolijo poslati naročnino vsaj za pol leta naprej, da bomo mogli «Vidovdan» ne samo redno izdajati, temveč tudi še bolj izpopolniti.

To številko smo poslali tudi na nekaj novih naslovov, o katerih smo prepričani, da znajo ceniti prizadevanje naprednega dijaštva in ga v sili tudi gmotno podpreti. «Vidovdan» je sedaj edini slovenski dijaški časopis in že s svojo nizko ceno dokazuje, da je nesebično podjetje, ki ima namen služiti dobri napredni misli. Zato se nadejamo od naše javnosti za napredno omladinsko stvar male podpore, ki nam jo izkaže že s tem, da se številno naroči na «Vidovdan».

Centralno tajništvo Ljubljana, Tomanova ulica 3, ima naprodaj sledeče brošure:

„Mladim akademikom“, Din 3.—

„Iz naroda za narod“, Din 5.—

„Moderna družba in cerkev“, Din 4.—

Spomenica „Slovenija“ Din 10.—

M. TIČAR
LJUBLJANA

Šelenburgova ulica

priporoča veliko zalogo
šolskih in drugih potrebščin

Našemu dijaštvu priporočamo trdko

J. GOREC

Palača ljubljanske kredit. banke

Za nakup:

koles, pnevmatike, vseh potrebščin

Prvovrstno blago

Cene zmerne

JOSIPU STRITARJU

* 6. III. 1836

† 25. XI. 1923

Zidarju v stavbi naše zgodovine!

Politične in kulturne, kajti ena kakor
druga sta bili izraz hrepenenja po svobodi!

Vzgojitelju naših kulturnih delavcev!

Estetičnemu utemeljitelju naše poezije!

Človeku, ki stoji v zgodovini s polnimi
rokami dela!

Človeku, ki je častno izvršil svoje zgo-
dovinsko poslanstvo!

Človeku, ki je dal svoje življenje v
življenje celega naroda, odstirajoč mu nove
svetove duševnega življenja!

Njemu, ki je odkril Prešerna!

Estetiku, kritiku, pesniku, pisatelju!

Ozdravljenje njegovi duši!

Franjo Baš:

K VPRAŠANJU AKADEMSKIH „NAPREDNIH KULTURNIH“ DRUŠTEV.

Za vsakogar, ki hoče kulturno delovati, izključujoč strokovno delo, velja postulat, da mora njegovo delo sloneti na jasno izraženem pozitivnem svetovnem in gospodarskem nazoru. — Svetovni in gospodarski nazor ljubljanskih naprednih akademskih kulturnih društev se kaže v svobodomiselstvu in naprednosti. Je to izraz časa okoli leta 1860. in pozneje, ko so nenemška in neklerikalno-birokratska akademska društva propagirala nacionalne in liberalne težnje proti Nemcem, klerikalcem in konservativcem. Pri Slovencih se je delo teh društev krilo z delom politične narodno-napredne stranke. Politične zunanosti si ta društva niso smela dati, ker ni tega dopuščal režim. Bila so ta društva — kot so danes naša kulturna — narodna, svobodomiselnost in napredna, kar vsebuje, oziroma je vsebovalo, nacionalni princip, svobodomiselni svetovni in individualistični gospodarski nazor.

Danes nam je pojem svobodomiselstva meglen, skoro da ne vemo kam z njim; je to izraz nepriznavanja hierarhičnih in dogmatičnih načel. Tudi ne priznavamo več odkrito naprednosti kot izraz liberalizma, vsak razume pod naprednostjo nekaj svojega, istotako nejasnega, o čemer se naprej le malo razmišlja. Vodilni ljubljanski «napredni» dnevnik priznava kot naprednega samo individualistični gospodarski princip, a splošno se vedno in povsod, tudi v akademskih naprednih kulturnih društvih priznava i socializem kot napreden, ne pa komunizem. Socializem sam se ne priznava pod naprednost, on je in ostane samo socializem.

Pri posamezniku je tu stališče, katerega zavzeti se vsako društvo in tudi mnogo akademikov boji, stališče enega ali drugega gospodarskega nazora. Kooperacija z obema je slepomišenje. Politična društva so si tu na jasnem; dejanja strank, katerim pripadajo, kažejo njih stališče. Objasnenje svobodomiselstva, priznanje enega ali drugega gospodarskega nazora, to je radi ustvaritve homogenosti mišljenja v kulturnih društvih nujna potreba.

Ljudje se danes politično opredelijo pod vplivom miljeja v mladosti, milje igra največjo vlogo pri opredelitvi politične pripadnosti, pri akceptu gospodarskega in svetovnega nazora, ki je že dogma, ko ga začne posameznik zaradi problema študirati.

Akademiki, ki zapuščajo danes z absolutorijem napredna akademska kulturna društva, jih ne zapuščajo z izkristaliziranimi pojmi o glavnih problemih, ki jih dnevno srečujejo kot n. pr. o agrarnem, delavskem vprašanju, ali o vprašanju industrijskega kapitala, kapitala

sploh itd. To kaže, da kulturna društva svoje naloge ne vršijo, kot jo želijo vršiti. Človek se ravno ne opredeli na osnovi spoznanja, ker potem je samo rešitev enega samega problema in to je ravno spoznanje stališča, ki ga naj zavzame do problema človekova naloga za vse življenje. Socialni položaj in milje odločujeta tu pri izberi stališč.

Treba je zato, da se zberejo v posameznih društvih akademiki s približno istimi nazori o glavnih aktualnih vprašanjih družbe in, da se dela nato na osnovi te prejudicirane opredelitve. Akademski agrarni klub «Njiva» se je n. pr. kar se tiče agrarnega vprašanja postavil na razredno-agrarno stališče, zavedajoč se, da se nazori ne dajo priučiti, ampak da se ti vcepijo v miljeju posameznika. Rajnko «Vstajenje» se je postavilo na kmetsko-delavski razred in ga proglasilo za osnovo družabnega reda, kot «Njiva» kmetski razred. To opredeljeno stališče pa je dovedlo do političnega opredeljenja — čeprav formalno mogoče ne — obenem se je pa stvorila homogenost mišljenja v društvih. Tu se zbirajo akademiki z istimi gospodarskimi, oziroma razrednimi nazori, medtem ko se v čisto kulturnih društvih zbirajo akademiki najrazličnejših nazorov. Praksa nam kaže, da se mase ne odločijo za nobeno stališče, ker se tu razna principijelna vprašanja gospodarstva in politike — ki je samo podrejen pojem nadrejenega kulture — navadno niti ne obravnavajo iz strahu, kaj bo z enotnostjo društva!

Negativni del programov, kot n. pr. boj klerikalizmu, ki si ga stavijo kulturna «napredna» društva, se ne more vršiti, ker ni zanj danes točno opredeljenega stališča.

Da bi bil že rešen naš nacionalni problem, ki obstoji navzlic dozdnevni rešitvi v vidovdanski ustavi, ženevski deklaraciji itd. kot državni notranjepolitični problem, o tem dvomim. Problem ene ali treh narodnosti, upravnega centralizma ali federalizma je rešil Studentski radikalni klub s priznanjem ene jugoslovanske narodnosti in centralizma ter Akademski agrarni klub «Njiva» s slovensko, hrvatsko in srbsko narodnostjo ter federalizmom. To je dovedlo zopet eden veliki plus, namreč miselno homogenost v teh dveh vprašanjih.

Jugoslovanstvo v programih kulturnih društev pa se lahko interpretira kot se hoče. Dokaz temu to, da smo imeli in še imamo v naprednih kulturnih društvih akademike od orjunašev do blokašev.

Naloga «naprednih» akademskih kulturnih društev je vzgojna v smislu modernih svobodomiselnih idej. Ta se bo pa vršila le, ako temelji na jasnih osnovah in ne visi v zraku. Definirati svobodomiselstvo, zavzeti jasno stališče do gospodarskih nazorov liberalizma in socializma, do glavnih socialnih, razrednih, upravnih in nacijskih vprašanj, je danes nujna naloga naprednih kulturnih društev. Povedati, kaj mislijo! Ne samo «iskati novih idej in smernic», ampak predvsem zavzeti stališče do že obstoječih! Ako se iznebimo ne idej, ampak taktike naših prednikov pred letom 1914., potem se moramo

postaviti predvsem pri omenjenih problemih na jasno in pozitivno stališče, s tem postanemo **kulturno-politična** društva, postanemo podobni strankam, ki so opredeljene napram vsem problemom časa in naše jasne **principijelne opredelitve** — mi samo v principih v glavnih problemih — bi bila tudi stališča nas do posameznih strank.

Razvoj gre svojo pot. Pozno je že. Če ostanemo na današnji poti še nadalje, bomo imeli v kratkem na naši univerzi niz miselno homogenih političnih društev, današnja miselno heterogena kulturna društva pa bodo z divjaki tvorila maso onih, ki ne vedo, kaj iščejo.

Otvorjamo obenem polemiko. Mnogo je točk, ki bodo dale misliti. Pričakujemo!
(Uredništvo.)

Zvonimir Ant. Bizjak:

VATROSLAV JAGIĆ*

(* 6. VII. 1838., † 5. VIII. 1923.)

Dobrovsky se v zgodovini slovanske filologije imenuje patriarh slavistike, Miklošiču so vzdeli priimek njenega velikega mojstra in tudi Jagić ga že ima — ime njenega nestorja. Napravil jo je za samostojno in mogočno državo v široki brezdanji jezikoslovni državi, v kolikor seveda že ne začenja te samobitne slavistične ere njegov veliki učitelj Miklošič s svojimi fundamentalnimi deli. Na teh vogelnih kamnih je dvignil svoji vedi ponosen hram velikan učenosti iz našega rodu.

Rodil se je Jagić 6. julija 1838. iz siromašne obrtniške obitelji v kajkavskem Varaždinu. Skrb za otroke je bila na materinih ramenih in njej je Jagić ohranil otroško ljubezen in spoštovanje do zadnjega. «Njej in samo njej se je imela deca zahvaliti — a nas je bilo šestero — štirje sinovi in dve hčerki, da se je ona brigala za njihovo šolanje in ne

* Ker hoče biti ta sestavek samo skromna zapoznala spominčica na gomilo našega nesmrtnika, naj slede nekateri važnejši spisi, ki govorijo obširneje in podrobneje o njegovem bistvu in delu.

Brezimni, Lj. Zvon VI, 1886, str. 316 sl. in 381 sl.; Fr. Pastrnek, Ottův slovník naučný XII, 1897 pod Jagić; J. Šlebinger, K sedemdesetletnici, Knezova knjižnica XV, 1908, str. I—XIV; univ. prof. R. Nahtigal, K osemdesetletnici, Lj. Zvon XXXVIII, 1918, str. 724; isti, † Vatroslav Jagić (z 11 doslej še neobjavljenimi pismi iz vojne dobe, z refleksijami na njo in osvetljujočimi razmerje med obema), Lj. Zvon XLIII, 1923, str. 465 sl.; Vl. Čorović, Vatroslav Jagić, Srp. knjiž. glasnik, knj. X, 1—3; A. Belić, V. Jagić, Prosvetni glasnik XL, 1923, br. 10 itd.

Bibliografijo Jagićevih del pa so izdali: do l. 1908. Fr. Pastrnek, Zbornik u slavu Vatroslava Jagića, str. 1—29; do l. 1918. Fr. Ramovš in M. Rešetar, Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino I, str. V—XI; Fr. Ramovš, Slovenistika v Jagićevem «Archiv für slav. Philologie», istotam str. 227—233; do l. 1923. R. Nahtigal, Lj. Zvon XLIII, 1923.

samo tako za prva leta, marveč tudi za gimnazijo in vse dalje... Še danes žalujem, da me ta nepozabna vzor-mati ni mogla spremljati na Dunaj... in da ni mogla biti na moji svatbi leta 1862.» Leta 1851. je dovršil tretji razred fraterske gimnazije v svojem rojstnem mestu, nato pa se je preselil v nadškofijski zavod za sirote v Zagrebu, na katerem je prebil tri leta. Ker se ni mogel sprijazniti z mislijo, da bi kdaj duše pasel, je bil stavljen pred izbero: ali ostati v kolikor toliko udobnem konviktu pa zatajiti svoje prepričanje ali iti svojo, zato pa tršo pot. Kljub vsemu protivljenju praktično računajočega očeta se je odločil za svoboden poklic in že v tej energični gesti se da slutiti kasnejši genij. Denarna pisma z doma skoro niso več prihajala in bilo se je treba postaviti na lastne noge. Kot sedmo- in osmošolec se je preživljal s poučevanjem. Bil je tudi instruktor dveh sinov neke zagrebške rodbine in ni nevredno omeniti epizodice, važne za nadaljnji razplet njegove življenske usode, da se je namreč seznanil s sestro svojih učencev; začel se je med njima ljubezenski roman, ki je končal pred oltarjem. Ko je l. 1856. završil srednjo šolo, je odšel Jagić kot štipendist na Dunaj študirat klasično in slovansko filologijo. Tačas je bil suveren v slavistiki Kopitarjev naslednik Miklošič. In Jagić si za takrat ni mogel misliti boljšega učitelja od tega univerzalnega jezikoslovca, vsega gorečega za svoj predmet. Razmerje med učiteljem in učencem se je razvijalo izredno prisrčno. Pač več kot goli slučaj utegne biti bližina njunih rojstnih krajev. V tem oziru globoke misli razvija v študiji o Jagiću univ. prof. dr. R. Nahtigal v Ljubljanskem Zvonu XXXVIII, 1918, str. 727. «Po rojstvu pripada Jagić v etnološkem in filološkem pogledu skoro istemu miljeju kakor Miklošič ali Stanko Vraz, ki sta bila doma v ljutomerski okolici. Hrvaški kajkavci so politično sicer Hrvati, filološki pa se naslanjajo najbliže na sosedna slovenska narečja, tvoreč z druge strani prehod k srbohrvaščini. Od časov protestantovske dobe, ko se je Jurij Dalmatin v predgovoru k svetemu pismu in v «registru» ne povsod navadnih besed oziral tudi na kajkavščino kot slovensko narečje, pa do naših dni, ko n. pr. Grafenauerjeva Kratka zgodovina slovenskega slovstva (v Ljubljani 1917) še vedno obsega tudi kajkavsko književnost, a Pleteršnikov slovar (prim. str. VIII) podaja tudi kajkavske besede, medtem ko jih «Rječnik hrvatskega jezika» Ivekovića-Broza (v Zagrebu 1901) nima, do teh zadnjih časov ni izmrl v kulturni slovenski javnosti tradicionalni čut, da je kajkavščina prav za prav del slovensčine... Z druge strani je umevno, da je nasprotno mogel naš Stanko Vraz postati glavni pesnik ilirskega pokreta, kakor je n. pr. Gogolj postal veliki vseruski pisatelj. Tega vsega seveda ne omenjam radi tega, da bi pomagal Slovencem do časti, prisvojiti si poleg Miklošiča tudi še Jagića, kakor so se v starodavnosti trgala grška mesta za Homera...» «Miklošič in Jagić nista tedaj najože zvezana le vsled iste vede, kateri sta se posvetila, tudi narodoslovno, kakor to pojmuje etnološka in uči

filološka znanost, sta oba isto, in da ni sekundarnega političnega razlikovanja, bi pripadala oba tudi enemu skupnemu narodu v ožjem smislu, ker v širšem sta kot sinova slovenskega in srbsko-hrvatskega naroda itak oba eno — Slovena (ali bolje Slovenina) kakor je bilo staro skupno ime.» Miklošič je v tem času deloval jako živo. Jagić je imel torej dovolj prilike, da vidi in neposredno spremlja delo in razvijanje učitelja, pri čemer je dobil vpogled v znanstveno delavnico in pobudo za slično delo. Velepomembna je tudi okoliščina, da ga je Miklošič seznanjal z vsemi velmožmi takratne znanosti. Tem potem je prišel v stik tudi z zakonodajalcem srbsko-hrvatskega jezika Vukom Karadžićem in izvršiteljem njegovega literarnega testamenta Đurom Daničićem; zlasti veličina prvega se je Jagića globoko dojmila.

Kot dvaindvajsetletnik je dokončal vseučiliške študije z odličnim uspehom in se je vrnil v Zagreb za gimnazijskega profesorja ter kar začel svoje blagoslovljeno književno delovanje takoj izpočetka z velikim uspehom.

Ni mi mogoče, pa tudi forum ni povsem prikladen, da bi približno poskusil oceniti Jagićeva dela, njih zaključke in vplive. Vendar ne moremo drugače, nego da imenujemo vsaj glavne njegove knjige in študije, ki tvorijo knjižnico zase, saj je vseh njegovih samostojnih knjig nad sto, manjših razprav, ocen, komentarjev, uvodov, posmrtnic pa mnogo nad pol tisoč. Koliko je že treba časa, da se jih samo prečita! In še koliko, da se jih preštudira! Koliko šele, da se jih ustvari! Pa tako samostojno, tako kritično in temeljito! Ni minilo leto, da bi ne bil izdal knjige, ni se pomladil mesec, da bi ne bil spisal razprave!

Najprej je veljalo napisati za srednje šole učnih knjig, ki jih dotlej ni bilo. Spisoval je Jagić gramatike, prirejal tekste, sestavljal literarne zgodovine, ki so služile celi naslednji generaciji na Hrvatskem. Vse svoje navdušenje in znanje pa je osredotočil v četrtletnem časopisu «Književniku», ki mu je bil med souredniki duša in mu dajal s svojimi doneski znanstveno višino. V svoji poslanici «Vzpomínka» l. 1922. v Pragi ustanovljenemu slavističnemu glasilu «Slavia» se spominja Jagić te postojanke takole: «Iz let svojih literarnih začetkov — preživel sem od l. 1860. tja do 1871. v Zagrebu — se najrajši spominjam na dobo, ko sem sodeloval pri urejanju Književnika (1864.—66.) Takrat sem prvič spoznal na sebi, kako dražest nudi literaren organ s tem, da duševno spaja z znanimi in neznanimi čitalci, z ljudmi enakih nazorov in z ljudmi nasprotnih nazorov. Naša tedanja radostna volja do dela je dvigala načrte in nade, da s tem prvim čisto znanstvenim časopisom hrvatskim, omogočenim s Strossmayerjevo podporo, dokažemo, da smo dospeli do tako težko pričakovane jugoslovanske akademije znanosti. Meni samemu pa je pomogel «Književnik» navezati mnogo stikov z zastopniki slovanske filologije, ki so zelo prispevali k mojemu razvoju . . .»

Ko se je kakor znano leta 1866. ustanovila v Zagrebu Jugoslavenska akademija, je bil Jagić med njenimi najboljšimi sotrudniki in med prvimi pravimi člani. Kar po vrsti je bogatil publikacije akademije s svojimi jedrnatimi prispevki in bil tudi sicer gibalna sila novemu znanstvenemu podjetju. Bila je takrat doba, ko se je ravno uveljavljala starčevićanski pokret in razume se, da je prišlo do vročega trenja med pristaši jugoslovanske sloge in ujedinjenja na eni pa med samo in velikohrvati na drugi strani. Tudi Jagić je posegel jako aktivno v ta boj. Ni pa bilo v tem po zloglasnem Rauchu in njegovih huzarjih okuženem ozračju svobode. Poleg drugih so odslovili iz službe še Jagića in ga natrli v naponu njegovih mladih sil. Toda rana, ki so mu jo zadali njegovi nasprotniki, je postala činjenica, da se je njegov delokrog nesluteno razmahnil in da je zavzel nepričakovano odličen položaj v slovanskem svetu. Pozvan je bil na mlado rusko univerzo v Odesi za profesorja primerjalnega jezikoslovja. Po skoro enoletnem študijskem bivanju v Berlinu se je torej začetkom l. 1872. podal v Rusijo, kjer je že užival dober glas, saj je bil l. 1868. izvoljen za dopisujočega člana petrogradske akademije, a petrogradsko vseučilišče mu je l. 1870. podelilo naslov častnega doktorja slovanske filologije. Tu v Odesi se ni mogel prilagoditi ostremu podnebjju in sploh celemu okolišju, zato se je nemalo razveselil poziva berlinskega vseučilišča, da zasede novoustanovljeno slovansko stolico. Jagićev poznavatelj in ocenjevalec prof. dr. R. Nahstigal imenuje to Jagićevo bivanje v Rusiji kot neke vrste prehodno dobo v njegovem življenju in delovanju.

(Konec prih.)

Inko:

TEOLOGIJA IN TEOLOŠKA FAKULTETA

(Konec.)

Odgovor je prav lahek in kratek. Ustroj današnje univerze je delo zapadnoevropske kulture v srednjem veku, t. j. v času, ko je imel vso politično moč v rokah — rimski katolicizem, v času, ko je «anathema sit» prestavljal državne meje, pokoril kralje in cesarje, sežigal na grmadah prosvetitelje vesoljnega človeštva, ker so sledili svoji prosti volji, kakor so **spoznavali** za prav po svoji vesti, srcu in razumu. Naravno je, da se je moralo tudi šolstvo pokoriti «prvi in največji znanosti» — teologiji, ki je imela dobro razvita učilišča svoje stroke in je vzela le v zakup učilišča «posvetnih ved», ko so se jela osnavljati — **vseučilišča**. Damoklejev meč «aliud anathema sit» je strahoval tudi ves znanstveni svet in kdor se je predrznil spoznati in vedeti več, kakor je bilo «dovoljeno» ex cathedra v Rimu, je plačal svoje znanje navadno s smrtjo na grmadi kakor čarovnica, ali v najmilejšem slučaju z do smrtno ječo.

Ali razvoj v znamenju resnice gre svojo pot naprej. Resnica je moč, in vse, kar nima moči, propade. Lahko resnico tajiš, uničiti je ne moreš. Ako ni zmagala danes, bo zmagala jutri tem veličastnejše.

Čisto naravno je, da je morala nastopiti verska revolucija, ki je prelomila suženjstvo in priborila prosvetljenemu človeku svobodo duha, da si je mogel priboriti tudi politično svobodo. (Hus, Luter — francoska revolucija — parlamentarizem!)

Toda kaj ima vse to opraviti s teologijo, zlasti s katoliško?! Ali je mar, recimo, katolicizem kraljestvo tega sveta? Ali je mar v duhu «Večne Resnice», da se hoče resnica dokazovati — s pestjo! Ali morda resnica ni več resnica, ako se ne naslanja na politično moč, na pest! Ali bi teologija izgubila svojo notranjo vrednost, ako se ji odvzame zunanja legitimacija znanosti, ako se loči od univerze?! Ali bi bilo proti verskim načelom (še posebej recimo proti Kristusovim!), kar bi ne bi bilo proti pravičnim, logičnim in nravnim: ako bi dali bogu, kar je božjega, veri, kar je verskega in — znanosti, kar je njenega! Ali bo morda propadla kaka konfesija, ako dá merodajna politična oblast njeni teologiji tako ali drugačno legitimacijo, tak ali drugačen «naslov»?

Odgovor na ta vprašanja je samo eden: Propade samo to, kar nima samo v sebi pogoja za življenski obstanek!

Matematika ni zato znanost, ker se goji na «fakulteti», ampak ostane znanost tudi takrat, kadar jo goji n. pr. naš prof. dr. Jos. Plemlj^{*} v svoji sobici — doma. Obratno pa moja matematika najbrž ne bi bila znanost, čeprav bi jo «gojil» za Plemljevimi katedrom na — «fakulteti»; jaz namreč nisem matematik, in moje matematično znanje nima te predrzne želje, da bi hotelo kazati matematiki pota razvoja in napredka in njenim tajnostim smer in pravec.

In vendar. Ti prešerna «domišljavost» moja, kako si upaš trditi, da teologija ni znanost, ko so jo priznali kot tako «svetovni učenjaki, cerkveni dostojanstveniki (že cerkveni očetje celo takrat, ko še ni bilo univerz), vsa kulturna zgodovina priča o tem...» itd. Da, da. Res je. Imeli so prav, popolnoma prav, v kolikor so bili zvesti načelom cerkvenih — dogem, a ne spoznavanj! Starost je čestitljiva, gotovo zasluži spoštovanje, toda ne v — krivih naukih. O, tudi tisti, ki so že davno, davno spoznali to krivo mnenje, so bili — svetovni učenjaki, le da ti niso sledili avtoriteti dogem, marveč lastnemu, avtonomnemu prepričanju. In tisoči in tisoči so bili, ki so to spoznali. In tisoči in tisoči so bili, ki so hoteli ta nestvor popraviti. Pa ga le niso! A zakaj? Godi se nam kakor jetniku, ki je presedel dolga leta v temnici, pa je prišel na svetlobo, in ni bil vesel svobodnega solnca, ker mu je tema oslabila njegov vid. Prav tako je z nami. Katolicizem je za vse dobro, kar nam

* Naj se mi ne šteje v zlo, če rabim primer iz lokalne bližine; pa saj je mož svetovnega slovesa. Zato bo moj greh pač zelo majhen.

je dal, terjal od nas krvave sužnosti naših duš: slabost je v nas. Nadelimo si na oči zeleni obroč nedolžnega kómpromisa, skozi toliko oboževano lojalnost gledamo v — zlato sredo. O ti zlata «miroljubnost», o ti coklja slabosti v naši duševnosti, ki nam mečeš pesek v oči, da ne vidimo svoje slabosti. Na legitimacijo smo si napisali napredek, govorimo celo o ločitvi cerkve od države, srce pa nam je črno konservativnosti, pokorščine, vdanosti in hvaležnosti, da ni palica konfesionalnega gospodstva še hujša.

Zakaj težišče rimskega katolicizma je v kraljestvu tega sveta in mu je **duhovno dostojanstvo** deveta briga. Vse to vemo, zgodovina nas uči tako, in škrlatni dostojanstveniki so se blagovolili dosti očito izraziti: vera je za plebs, a naša je politična moč!

In vendar... Blagoslovljena roka, ki gospodariš nad nami še zdaj, ko smo — «svobodni»!

Dr. I. L.:

PISMA MLADINI

1. Vitezi duha.

Izgovorjena je bila zadnjič tudi v Ljubljani velika beseda, da mora imeti vsak mestni delavec toliko plače, kakor magistratni ravnatelj, ker imajo vsi enake trebuhe. Te velike misli pa ni izgovoril preprost človek, ampak inteligent, ki nosi tudi doktorski naslov in hoče biti voditelj širokih mas in politik. Razumljivo je, da v današnji dobi s takim «šlagerjem» lahko imponira trenutno razjarjeni množici, ki išče duška svoji nezadovoljnosti, ne more pa imponirati razsodnim ljudem. In mi smo celo prepričani, da bi kak preprost človek ne izrekel takega stavka, ker bi bil toliko pošten, da bi samemu sebi priznal, da je kljub navidezni resnici — kar se tiče trebuhov — razlika med ljudmi, ki je bila je in bo ostala na vekomaj, kljub temu, da delamo, moramo delati in bomo delali vsi na to, da se ta razlika zmanjša in da se uredi razmerje med ljudmi in stanovi v kolikor mogoče človeško popolno obliko. Ko bi tisti govornik mislil resno, bi moral sam odložiti svoj doktorat in svojo advokaturu in iti kidat sneg — kajti čemu bi opravljal drugačen posel nego drugi, ko ima z njimi enak trebuh — in mi dvomimo celo, da bi ne bili njegovi dnevni dohodki večji od dohodkov navadnega dninarja, kar se nam zdi naravno, kljub temu, da je mož komunist.

Zakaj pišemo o tem? Zato ker smo v tistih besedah videli nezasluzeno in neopravičeno ponižanje inteligence — ne inteligence kot stanu — ampak onih duševnih zmožnosti, ki so pogoj človeškega reda in napredka. Pa boste rekli: saj je tudi delavec razumno bitje... itd.

Gotovo, in mi le želimo in delati moramo na to, da je tudi delavec vreden vseh onih kulturnih dobrot, ki jih uživa tako zvana inteligenca. In to mu more dati le — inteligent.

Pri nas je navada — in je bilo od nekdanj tako — da smo vse, kar se je kje drugod pojavilo, prenesli na naša tla. Tako je tudi s komunizmom. Pogosto niti pomislili nismo, ali spada tista novotarija v naše razmere — zdela se nam je lepa, nova in potrebna kot moda — in hajdi za njo. Tako se je tudi pri nas začel širiti komunizem in se je začelo govoriti o «buržuaziji». Ti uboga buržuazija! In zadnjič se je zgodilo, da je šel lenuh, ki se mu ne ljubi delati, mimo izložbe poštenega slovenskega trgovca in je udaril s palico po šipi: «Prekleti buržuji!» Nekje se je naučil besede, o kateri niti ne ve, kaj pomeni, in ker brez dela ni jela, se maščuje nad trgovcem, mu napravi 20.000 kron škode in gre svojo pot. Gotovo je kaj slišal o Rusiji in Nemčiji. Kaj njemu mar, da obe državi propadata vsled tega, ker imajo vsi ljudje enake želodce... Ponižanje inteligence je značilno za današnji čas: kakor propada hiša, če nima gospodarja-glave, tako propadejo narodi in države, če izgubi inteligenca vodilno moč. Da neuki ljudje — pa ne vsi — tu in tam z zavistjo gledajo inteligenta, je naravna stvar, kakor je nasprotno res, da je pravi inteligent vedno pripravljen storiti vse, da pomore onim, ki jim ni bilo dano zbrati si zakladov duha, potrebnih za višje duševno življenje. Sramota pa je, če inteligent ponižuje inteligenco, ki jo vsak pošten preprost človek spoštuje, ker ve, da je potrebna za to, ker mora biti nekak red: brez inženirja ni mogoče delo v tovarni, v rudokopu, pri zgradbi itd., brez uradnika ni mogoč red v upravi, državi, sodstvu itd., kar vse je v isto korist komunistu kakor prijatelju starega reda. Itd. Zato se s stališča trebihov, želodcev itd. to vprašanje ne da razrešiti.

Najbolj krivično pa je, če se govori o slovenski «buržuaziji». Na tem je skoraj še manj resnice nego na slovenskem kapitalu. Naš delavec — pa magari komunist — res nima vzroka voditi boja proti slovenski inteligenci, ki je doslej dajala narodu — in največ tudi njemu — vse svoje duševne sile in je bila pripravljena tudi gmotno žrtvovati po svojih močeh ravno za tiste, ki ji očitajo, da ima previsoke plače. Naša inteligenca je vzrasla z narodom in je vedno imela odprto srce za vse trpeče. Le pogledjte razne zbirke, da ne govorimo o delu v raznih društvih in kulturnem davku, ki ga je po večini sama nosila.

Té besede pa niso toliko namenjene onim, ki jih ne bodo brali in ne priznali, kakor akademikom, ki se morajo zavedati svojega važnega poklica v razvoju naroda.

(Konec prih.)

S skeptičnim smehljajem se ne dobivajo nova duševna kraljestva in pesimistična fraza ne reši metafizičnega vprašanja.

Albin Ogris.

PRILOGA

Matija Primus:

PRIČA LJETNOG PODNEVA

(Konec.)

... I jednoga jutra sam ja htio da prinesem Tebi na žrtvu — najlepše ruže iz vrta oca mog — tada si prišla k žrtveniku i pitala si me:

«Mladiću, od česa ti ruke drhću tako da se ruže po tlima prosiplju?»

Ja sam rekao: «Zar može biti drugo — padaju pred noge uzoru svom.»

«Mladiću, otkuda toliki sjaj u oku tvom?»

«Ta sjaj je refleks sjaja očiju Tvojih, Purissima.»

«A radi čega ti glas u grlu drhće — ta ja govorim bez ustezanja?»

«Stoga, jer mi grlo teži izgovoriti tek jednu riječ.»

«Jednu riječ? A kakova je to riječ, koja imade pravo da ide pred drugima — kao kraljica?»

«Pravo si rekla, velika je to riječ — kraljica riječi. To je riječ, koja je u stanju, da najednom označi svu bol moga srca i moje duše, ona može da razjasni i bljesak mog oka i titraj ruku mojih. Ona je tako čudna i tako čarobna, da lopoč otvara latice svoje na njen zvuk. To je riječ, koja stvara sve što se kreće i sve što čuti na zemlji. Ona pokreće srebrne stožere zemlje — koje tek zvijezde znadu.»

«A koja je to riječ?»

«Ta riječ je Ljubav.»

«Sasma je svejedno čini mi se, kako se zove to čuvstvo koje ti nazivlješ ljubavlju — ali ja mislim, da tu ne stoji do riječi — neg' o čuvstvu, a čuvstvo počiva u grudima mislim, jer meni je kadkad u grudima kao da se što budi — mladiću...»

Priča mi nije htjela da poteče pravim tokom kao obično. Dobivala je nekud ukroćeni oblik — naše priče bijahu uvijek nježne kao dašak.

Ona je šutala — a tada reče: «Druže, tvoje mi se priče ne čine blage i djetinske kao prije. U ovoj je tvojoj priči nešto što muti naš mir i dosadanji ugodni život. Bolje bi bilo da ti ja pričam. Hoćeš li?»

I pričala si.

A romon je Tvojih riječi padao poput blagog vrtuka na moje uzburkano srce. Pamučno me je tkivo priče čarobno omatalo i konačno umirilo moju uzburkanu krv. Jezero, labudovi, otok, lopoči i tiha okolina, a u čamcu kraj mene sjediš Ti, to me je umirilo — uspavalo. Želio bih da mi bogovi dozvole da taj trenutak potraje vječno — i da nas nestane u harmoniji nirvane.

O odalisko čežnja mojih — to je moja sreća: Biti sam s Tobom — daleko od svih. Osjećam se kao kradljivac, koji gori željom sakriti što

bolje blago svoje. Jedino sada miruje stoglava životinja srca mi: «Ljubomora». —

Ona proždire nutrinu moju. Uništi nju i ja ću ležati miran kraj nogu Tvojih gledajući u oči Tvoje u kojima se reflektira naš rodni kraj.

V C. T. VČLANJENA DRUŠTVA Srednješolcem!

Centralno tajništvo jugoslovenske napredne omladine iz Slovenije priredi dne 28. in 29. decembra t. l. dvodnevni tečaj za srednješolce, na katerem se bo predavalo o naslednjih za srednješolce zelo važnih predmetih:

- 1.) Dr. Ivan Lah: Zgodovina dijaških organizacij s posebnim ozirom na gibanje v Jugoslaviji.
- 2.) Ivan Kolar: O pomenu in namenu dijaških organizacij.
- 3.) Dolfe Schauer: Obstoječe dijaške organizacije sploh.
- 4.) Stojan Bajić: O ustroju dijaških organizacij (pravila, poslovnik itd.).
- 5.) Dr. Gregor Žerjav: Kulturno delo dijaških organizacij. (Razdelitev v delo po sekcijah — idejne smernice dela srednješolskih društev.)
- 6.) Stojan Bajić: Student in politika.
- 7.) Dr. Kramer: Dijaški listi, njih namen in pomen.
- 8.) Udo Kasper: Programi dijaških organizacij in njih izvajanja — propaganda organizatornega dela.
- 9.) Dr. Stane Rapè: Naše srednje šole — razmerje med profesorji in gojenci.

28. decembra zvečer prisostvujejo gojenci tega tečaja predstavam v operi in drami.
29. decembra pa prirede ljubljanska napredna akademska društva posetnikom srednješolskega tečaja akademijo.

Za stanovanje in hrano je preskrbljeno.

Tovariši srednješolci, ki se zanimajo za ta tečaj, naj se pravočasno javijo C. T. (Tomanova ulica 3), ker je število gojencev omejeno.

Srednješolska društva, včlanjena v C. T., dobe še natančnejša navodila.

Centralni odbor C. T.

Statistično-organizatoričen odsek C. T. Tudi letos posvečamo predvsem srednješolcem svojo pažnjo. Na osnovi lani zbranega materiala nabiramo statistične podatke o dijaštvu vseh srednjih šol v Sloveniji. Uspeh je tu odvisen v prvi vrsti od srednješolcev samih in od pravega umevanja za to prekoristno in potrebno delo. Srednješolcem dajemo inicijativo, nasvete in na razpolago potrebna sredstva. Njih naloga pa je, izvesti povzet namen. Saj je to v interesu njih samih, brez izerpne statistike ni mogoče izvesti nobene dijaške zadeve, vsaka prognoza ostane le ugibanje, statistika je naš važen činitelj.

Našemu pozivu sta se odzvali društvi «Korotan» v Celju in «Prosveta» v Novem mestu; obe društvi pričneta takoj z delom, vsem ostalim v zgled. O d b o r.

J. a. d. «Triglav» v Zagrebu, podružnica Ljubljana. Dne 7. novembra 1923. se je vršil v društvenem lokalu občni zbor društva za zimski semester študijskega leta 1923/1924. V počitnicah so se Triglavani udeleževali v ferijalnih društvih zlasti v «Klubu slovenskih naprednih akademikov v Celju», v «Klubu jug. akad. v Mariboru» ter v «Klubu jug. akad. v Ptuju». Soglasno je bilo odobreno poročilo delegatov na sestanku aktivnih triglavanskih edinic dne 2. septembra 1923. v Ljubljani in vstop v C. T. Novoizvoljeni odbor se je konstituiral na prvi odborovi seji sledeče: predsednik

Baš Franjo, fil.; podpredsednik: Planinšek Odon, jur.; tajnik: Cvirn Stanko, tehn.; blagajnik: Lovrec, jur.; zapisnikar: Pliberšek Janko, jur.; arhivar: Kajnih Zdravko, jur.; knjižničar: Kasper Udo, jur.; odbornik: Cvetko, jur.; revizorja: Mejak Ervin, jur.; Mojzer Franc, jur.

—a—

JUGOSLOVANSKO DIJAŠTVO

† **Lojze Gril, stud. med.** Iztrgala ga nam je škrlatinka, mladega, silnega, obetajočega. 29. oktobra ga je zakrila prerana ruša. Goričan je bil, tudi njegov je bil križ grenkega begunstva. Naselil se je med nami, pozna ga — mladega legijonarja — Področiča. Služil je ideji Ferijalnega Saveza in Sokola in programu šentjakobskega naprednega društva itd.; prišel je tudi med nas, žal, le za par dni. Nameraval je vstopiti v «Jadran», pridružiti se svobodomiselnemu pokretu dijaštva, ... a je moral v grob. Odičen s kitami cvetja je bil vrnjen Zemlji. N. v m. p.!

Pregled akademskih društev v zasedenem ozemlju. Pred vojno započeto in vršeno delo v akademskih društvih se je tudi po vojni nadaljevalo. Seveda cel povojni pokret ni potekel povsem enostavno in avtomatično, ampak začetek je bil mnogo bolj težak kot pa v Sloveniji, ki je bila osvobodjena in tudi ostala osvobodjena. — Pred vojno bujno cvetoče delovanje, ki se je najbolj osredotočalo na kulturno-prosvetnem polju z ustanavljanjem knjižnic, s predavanji i. dr., je bilo v začetku vojne na mah porušeno vsled vpoklica članov in vsled tega, ker oblast ni gledala z zadovoljstvom tega dela. Vendar so se akademiki vsaj v Trstu shajali brez kakega sistema ob času vojaških dopustov. Vsako redno delovanje pa je izostalo. Plod njihovega dela, bogate knjižnice, so bile uničene ob času evakuacij, ali pa so se knjige izgubile vsled nezanimanja, pod dojmom strašnih dogodkov in v borbi za vsakdanji kruh. Po prevratu so se predvojni člani «Slov. akad. fer. društva Balkan» zopet zbrali. Toda začetkoma to ni bil več oni «Balkan», kot je živel pred vojno. Polastila se je vseh popolna desorientacija; tlačila jih je negotovost trenutka, srednje šole v Primorju so ostale zaprte in s tem je bil odvzet pomladek društvu, kateri naj bi prinesel novih moči in svežega zanosa. Živeli so ti akademiki le ob tradicijah predvojnega ustvarjanja. To shajanje pa se je vršilo samo v Trstu. Na Goriškem in v Istri ni bilo ne duha ne sluha o akad. fer. društvu «Adrija» v Gorici in akad. fer. društvu v «Istri». Agilnosti nekaterih članov se je posrečilo po dveh letih oživeti ta društva in jih spraviti zopet v stari tir. Smisel za to jim je dala njihova lastna inicijativa in pa pogled na «Slov. akad. fer. društvo Balkan», katero je med tem časom že zavzelo širši obseg s pritegnitvijo mlade generacije, ki je šele po vojni nastopila križev pot študenta, polna idealov, dasiravno je že večina izmed njih pretrpela grozote vojne. Vsled agilnosti in požrtvovalnosti nekaterih starejših akademikov članov «Balkana» in nekaterih mlajših, kateri so želeli udeleževati se kot mladi visokošolci v akademskih društvih, se je posrečilo, ne oživeti omenjenega društva — ker oživljeno je že bilo — ampak pomladiti ga, preskrbeti mu novih življenskih sil. Da so nastala tu v prvem trenutku nekaka nasprotja vsled dozdavnega različnega pojmovanja nalog ali bolje rečeno načina delovanja, je povsem razumljivo. Ali kmalu se je vse to izravnalo in nastalo je novo življenje. Medtem se je našel modus študija za srednješolce in s tem je bilo preskrbljeno vsaj za par let za vsakoletni pomladek. — Kot že omenjeno, so bila približno dve ali tri leta po prevratu vsa akademska društva oživljena in tedaj se je začelo medsebojno sodelovanje, podpiranje, plemenita tekma. Shajala so se omenjena tri društva na skupne socijalno-prosvetne tečaje. Žal, da se vsled skrajno slabega gmotnega položaja naših akademikov doslej še ni dalo zbrati skupaj kolikor mogoče velikega števila našega dijaštva na teh tečajih. Pomen tega medsebojnega spoznavanja in spoznavanja težkoč in potreb v posa-

meznih delih Primorja je gotovo važen moment za nadaljnje življenje in delovanje naših društev. Prvotno so se včlanili v akad. fer. društvu «Adrija» akademiki naprednega in katoliškega svetovnega nazora. Ker se je pa po kratkem času uvidelo, da je nemogoče tako sožitje, so katoliki izstopili in osnovali svojo «dijaško zvezo». V podrobnejši historijati tega razkola se ne moremo tu spustiti. — Naloge akademskih vrst so ogromne na vse strani. Razen svojega študija, skrbi za svojo sedanjo existenco in za svojo bodočnost je tu mnogo torišč kulturno-prosvetnih in gospodarskih, kjer morajo akademiki v Primorju zastaviti svoje sile. Koliko znanja in smisla za praktičnost je tu potrebno, koliko energije in čistega idealizma. Njihovo kretanje je na vseh straneh ovirano in otežkočeno. Dajati jim nasvete, kje in kako naj zastavijo svoje sile, ni naša naloga. To mora priti in je prišlo iz njih samih. Želimo jim obilo uspeha pri njihovem nadaljnjem delovanju in jim čestitamo k dosedanjim uspehom. —p —l.

Iz Warszawe. Tukajšnje jugoslovansko dijaštvo je ponovno oživilo svoje ognjišče, društvo «Jugoslavija». Na občnem zboru je bil izvoljen sledeči odbor: predsednik: med. Janko Pihlar; podpredsednik: com. Slobodan Petrović; tajnik: tehn. Zdenko Korkalj; blagajnik: tehn. Dobrivoj Ilijević; odborniki: med. Vinko Brenčič, med. Josip Erenta, kem. Mića Marinović. Društvo, ki ima težke naloge in se mora poleg tega boriti še z nedostatkom lokala, je krepko zastavilo svoje delo. Tako bo v najbližjem času izboljšalo stanje akad. doma ter navezalo stike s poljsko omladiño. Tovariši, ki žele informacij o tukajšnjih prilikah, naj se obrnejo naravnost na društvo ter naj prilože par dinarjev za znamke.

Dr. Rožič, gimn. profesor in član rajne klerokomunistične večine na ljubljanskem magistratu, je 22. novembra t. l. iznesel kot ponosni «krvnik rabeljskega čina» oni znani predlog o ukinitvi dveh razredov liceja. Da zabriše pravo namero bojevitega klerikalizma, je vso stvar zagovarjal s pravično krščansko socializacijo, češ, s tem pridobimo za Barje 500.000 K, ali pa (iz stroškov za 24 licejk) «pomagamo zapuščenemu obrtnemu naraščaju (1500 vajencev) do višje strokovne naobrazbe». No, sramota za Ljubljano, če ne zna več graditi, razenda prej nekaj poruši! Kaj krščanska socializacija, kaj Barje! Poglejte v nemško gimnazijo v Ljubljani, na tistih par nemčurjev, ki jim daje Jugoslavija celo gimnazijo! To razbijte, saj Vas je 21 v Beogradu, in porabite denar za Barje in «zapuščene vajence». Napodite n. pr. gg. ljubljanske teologe iz Ljubljane in Beograda v Zagreb, pa imate zopet vzdrževalnino dveh fakultet razpoložljivo za naše Barje, ali pa nagnedite vse (menda 7) srednje šole Slovenije v Ljubljano v eno zgradbo in spet imate tu vzdrževalnino šestih gimnazijskih slug za Vaše vajence in 6 izpraznjenih poslopij! To so pedagoški eksperimenti! Gornji predlog dr. Rožiča so klerikalci hlastno sprejeli. Umljivo. Tudi dr. Lemež — vedno principijelen —, jo je principijelno zalemežil: «tam so same hčerke buržujev». Uradna statistika seveda navaja poleg «buržujskih» tudi veliko število «proletarskih» gojenk, če že res ne zna g. komunistični doktor v ničemer drugače ločiti gojenk liceja. Vse bi še bilo, g. Rožič, če bi nad avtonomno Ljubljano ne bedela pokrajinska uprava. Ta je priznala pritožbi odločilno moč, in le zato je še ostalo v obeh razredih pri starem. — Na napredno dijaštvo pa je napravilo izredno ugoden vtis dejstvo, da so ponudili profesorji tem gojenkam brezplačen pouk in zagotovili završitev mature na zavodu. Med gg. profesorji in g. profesorjem je res velika razlika! Višji šolski svet pa je poskrbel za učne prostore. Upali smo, da so s tem ublažene ostrine naskoka. Zadnje vesti so zopet neugodne. Pokrajinska uprava se ne more prav odločiti in prepušča vse višjemu šolskemu svetu. Na končni razvoj zadeve pa bo nedvomno vplival novi g. veliki župan. Kako, si lahko mislimo! Organizacije naprednjakov so pred novo preizkušnjo! Ni častno, podleči! Tem gojenkam je treba nuditi vsega! Gre za več, kot je videti. Prihaja tudi vest, da ministrstvo prosvete teh gojenk mestnega liceja ne sprejme na državne zavode. Za sprejem je treba vložiti prošnjo. Kdaj bo rešena in kako, je vprašanje zase. — Najbolje bi bilo, odvesti te gojenke na kako privatno humanistično

gimnazijo. Za tja bi ne bilo treba prositi ministra prosvete; kam, no kam, recimo... v škofove zavode! Tam, tam! Koedukacija in njen zagovornik g. prof. Rožič bi bila vsa srečna!

—že.

NAŠE UJEDINJENJE

Prvega decembra. Zbornico ljubljanske univerze je napolnila akademska omladina. Njenemu praznovanju Narodnega ujedinenja so se pridružili gg. profesorji: dr. Dolenc, dr. Hadži, dr. Eller, Skumović, dr. Bilimović in dr. Ozvald. Nadvse prisrčna je bila ta manifestacija. Njen izboren plastičen izraz je bil slavnostni govor tov. cand. phil. F. V a t o v c a: «Manifest regenta Aleksandra na srbski narod od 29. julija 1914. znači prelom s preteklostjo, signal k osvobojenju Srbov, Hrvatov in Slovencev. Naj je prvemu revolucionarnemu pokretu za osvobojenje pod vodstvom Ljudevita Posavskega, ki je vzvaloval jugoslovenske mase od Soče do Timoka, sledila koncentracija stoletij; naj je po obeta polnem sijaju Dušanovega carstva vihtelo turško gospodarstvo z neusmiljeno roko bič nad slovensko, hrvatsko, srbsko in bolgarsko rajo; naj je skozi desetletja razsajalo na Hrvatskem Bachovo huzarstvo in na Slovenskem Schmerlingov centralizem; naj je po blestečem zmagoslavju krščanskega orožja na Balkanu 1912/1913 nastopila tragedija albanskih gor in krfskega otoka; moč volje in ideje je bila, ki je razbila, kar se je moralo razbiti in kljubujoč prekletstvom stoletij zlomila ovire ujedinenja in osvobojenja. Ob neprobojnosti narodove volje in skalovitosti vere v bodočnost se je moral izbesneti bes vekov, morale so se izvihniti vihre verig in okov. Bili so med narodom blagovestniki, preroki 1. decembra 1918. To so bili možje, ki so v daljnjih slutnjah razodevali voljo južnoslovanskih mas: prelom s preteklostjo. Iz sigurnociljne bistrovosti Obradovičeve, socijalnega revolucionarstva Markovičevega, Strossmayerjeve nacionalne znanosti, Krekove ustvarjajoče delavnosti se je izoblikovala jugoslovanska duša. Gorje nam, ako bi v preziru šli preko duševne dediščine naših blagovestnikov-velikanov; gorje nam, ako bi si drznili zapraviti samo mrvico, kar so nam zapustili! Univerza ima nalogo, da narod složi in druží; ona ima biti sveto ognjišče, ob katerem naj se ogreva bratovsko sree in ljubav sloge in edinstva. To je misel, ki jo je izrekel veliki Strossmayer leta 1874. ob otvoritvi zagrebške univerze. Kakor se pa mora odnašati ta misel v naših dneh na troje naših najvišjih kulturnih središč in kakor je baš njim poverjeno veliko poslanstvo, da izvrše testament pripravljalcev svobode, tako naj iz mozaičnosti in sinteze najraznolikejših kulturnih elementov na našem teritoriju vzklije samonikla jugoslovanska kultura, spajajoča brata i brata: kultura narodnoizobrazbene Obradovičeve koncepcije, najbolj notranjih elementov Strossmayerjeve duše in Marković-Krekove socijalne orientacije. Na nas je, da izvršujemo, kar nam je zapovedal menih iz Hopova; da živimo, kakor nas je učil djakovski biskup; da nadaljujemo tam, kjer je končal slovenski učenik dr. J. Ev. Krek. Dosegli smo nacionalno, politično in kulturno osvobojenje ter ujedinenje. In vendar šakalijo onstran granice šakali, tuljijo volkovi, prežijo hijene. — «Mi vstajamo in vas je strah!» — Ko čuti slovanska akademska omladina, ki je iz nje izšlo toliko borcev za svobodo, toliko dobrovoljcev, minerjev, agitatorjev za majniško deklaracijo in koroških legijonarjev, globoko dolžnost, da se pokloni spominu borcev-levov, ki so padli na Kajmakčalanu, Sokolu, Veterniku, Kozjeku, Rovovski kosi, ki so umirali po avstrijskih gradovih in laških taboriščih; ko šviga njen plameneči pogled onstran granice na našem vzhodu — proti Črnemu morju — ki je tudi naša, pa naj zapadna diplomacija nadaljuje svoje intrige, ščuvajoč brata zoper brata, kri zoper kri v svoje egoistične namene; ko so vse naše najdalekosežnejše nade položene v naročje slovanske politike in doni iz ruskih step sem himna slovanske bodočnosti, nam je položiti zakletvo soboriteljstva in zve-

stobe njim, ki so onstran Karavank in Triglava, ki so naši, kri naše krvi, našega jezika, naše kulture. Naj so Karavanke še tako visoke in naj se Triglav vzpenja v še tolike višine! Glas velikega djakovskega biskupa grmi kljub temu onstran granic in odmeva kakor v proroškem pozivu: «Narod, ki zna realizirati prislovico „ali svobodno živeti ali slavno umreti“, pa ako se ima boriti skozi vekove, trpeti in prenašati žrtve, prej ali slej se spasi in osvobodi.» Kakor vemo, da se moramo zanašati sami nase, tako je tudi postalo skala naše prepričanje, da bodo sinovi vseh, ki so se po evropskem prostranstvu liki levom borili in umirali za osvobodjenje in ujedinjenje, prevalili Karavanke in da bo na goriškem gradu zavihrala jugoslovanska trobojnica. Dotlej pa naj se vse naše dejstvanje vrši pod vidikom velikega dr. Krekovega državnega zamisla: Trije so principi troimenega naroda, ki ga naj vodijo v bodočnost: En narod, en vladar, ena država od Beljaka do Soluna in mnogo, mnogo svobode! — **R e s o l u c i j a s k u p s š č i n e:** Akademsko omladina ljubljanske univerze, zbrana dne 1. decembra 1923 na skupščini v proslavo ujedinjenja Srbov, Hrvatov in Slovencev, pozdravlja Nj. Vel. kralja Aleksandra I. in kraljico Marijo ter Nj. Visočanstvo prestolonaslednika Petra ter apelira na kraljevo vladu, da dela vedno in povsod z vsemi močmi na tem, da se osvobodijo še neodrešeni bratje in da se dovrši še nepopolno ujedinjenje v bratskem objemu vseh Jugoslovenov v veliki, svobodni Jugoslaviji.

Avtonomist št. 49, str. 3: «Ko je človek na peto obletnico narodnega ujedinjenja bral, kako so slavili ta dan celo slovenski visokošolci, ti mladi starci in klavni prežvekovalci, ga je oblila rdečica sramu... S tem dnevom se živi Slovenci, Slovenci-verniki, ne smemo in ne smemo nikdar sprijazniti.» (Podpis:) Visokošolec. — Gospodu «visokošolcu», ki tako čedno označuje jugoslovanske akademike, se pozna, da živi precej daleč od njih. Te titulacije spričujejo prav pičlo njegovo akademsko dostojanstvenost in kolegijalnost. «Slovenec-verniku» pa ta izpad brez škode lahko spregledamo. Če bi reagirali na tiste bolne sanjarije, bi se mogoče podrla celo «federativna republika». Čemu! Potem bi bili nekateri ljudje ob vse ideje in zaslužek! Mi, visokošolci, pa smo ponosni na našo proslavo narodnega ujedinjenja in hvaležni vsem, ki so se žrtvovali za 1. december. Živi Jugosloveni, Jugosloveni-verniki ostanemo sprijaznjeni samo z enim: 1. december je naša zaželjena Velika noč! —že.

Memento! Naša severna meja nam kaže krvavo rano, ki ni zaceljena, dokler ne sede na gosposvetski vojvodski stol junak iz rodu Karadjordjevičev ter z mečem naznani, da je prevzel dediščino, ki mu gre iz prazgodovine. Zapadna meja je ena sama odprta rana, ki nam po nji uhaja naša srčna kri, dokler ne pokažemo oholemu tujcu njegovih naravnih meja. Gorica in Trst ter kršna Istra čakajo deleža svobode, ki jim gre tako kot nam. Zader in Lastovo, Skader, Voden, Kostur in Lerin so naši, tam se govori naš jezik, v temelje teh mest je zazidana naša sraga in naša kri. Prodreti moramo do Jonskega in Egejskega morja, izpreobrniti brate Bolgare k svoji misli, da se preko Črnega morja zvežemo s slovansko Rusijo, ki hrani v sebi neizčrpne zaklade slovanskega duha in neizrabljeno ogromno silo ekspanzije slovanskega plemena! — Govoril g. K r a l j. — V teh mislih se je spominjala narodnega ujedinjenja ljubljanska «Orjuna».

Medtem, ko v Ljubljani uničujejo ženski licej: «A ne samo kot mati, jugoslovanska žena se udeje tudi kot sodelavka na kulturnem polju, kot propagatorica nacionalne ideje med mlačneži! Izpopolnjuj svojo izobrazbo in živi z duhom časa! V težkih trenutkih, ko se blati ono, kar je vsakemu Jugoslovenu najsvetejše, ne ostani pasivna, temveč brani in zagovarjaj! Sad tvojega tihega dela naj bo v strah in trepet nasprotnikom. V tvojem čuvstvanju, jugoslovanska žena, naj živi nacionalna zavest, ki naj dviga, navdušuje in vleče za seboj!» — Radovljica, 2. decembra, nacionalistka Z o r a I s k r o v a.

ZAPISKI

Fran Onič: Darovanje, 1923.

«Tiste dni se je zalesketal v mojih okrvavljenih očeh oltar, postavljen na grobove človeških rodov; zavihtel je angel-stražar svoj meč, maščevalec mrhovine tega veka.»

Onič je hotel zajeti sintezo, hotel je pogaziti v sebi slabiča in ponižanca, on «v samem sebi krvnik», «v samem sebi odrešenik». Raztrgati je hotel raz sebe trudni plašč kaotičnega čuvstvovanja in dobiti «od trpljenja le otroško iskrenost do žarečega gradu».

Herojska je pot njegove borbe, nietschejansko ponosna in ni mogoče, da bi bila drugačna. Kajti vse to ogromno vesoljstvo s svojim utrujajočim vplivom, vsa povojna, do blaznosti občutljiva duševnost, ki se bori za svoje najvišje cilje ter na drugi strani vse naše domače blato razmer in zlahte, zahteva silnega potencijala, ki naj premaga razmere in se vzpne nadnje. Shematično bi si vsa to borbo lahko predstavili kot borbo dveh tečajev, ki se borita za premoč enega. Borbo osamosvojenc, čiste duševnosti, ki se dviga preko svojih dvomov do stolpa svojega bistva, odkoder je vsaka njena manifestacija v katerikoli smeri premočrtna — z banalno, pokrito, ovirajočo vsakdanjostjo, to grobljo življenja, ako ne vzraste — kakor proti svojemu tečaju — proti duševnosti. To je borba dveh tako silnih tečajev, da mora eden od njiju zmagati. Ako hoče človek živeti — kakor sem omenil prej — mora stopiti med okolico. To ni človek gnile družbe, tudi ne človek najidealnejše kolektivnosti, to je človek — bog, Nietschejev nadčlovek. Z njim vstane in pade svet.

Toda kaj se pravi zajeti sintezo, nego očrtati najkarakterističnejše poteze, postaviti najvažnejše kamne, vse tiste predmete, ki mi na prvi mah vzbude vtis celote. Ako je hotel to, se mu v celoti ni posrečilo. Mogoče je hotel pripeljati ljudi skozi labirinte silne duševnosti, ki se bori za osamosvojitev; potem je preveč abstrakten. Mogoče je hotel z zunanjo sintezo simbolizirati notranjo, potem je grešil proti principu zadnje, ki je enovitost in preprostost, osvobodjena od kombinacij vsakdanjega življenja. Ker zadnja metafizična sinteza je tako preprosta, da je ne moremo več pojmiti in jo imenujemo skrivnost.

Toda vse te napake, poleg tu in tam otipljive kombinacije, ne bodo uničile vrednosti knjige. Četrtna pesmi je, ki bodo ostale, in negativna kritika Majcena v Dom in svetu ter Karlina v Ljubljanskem zvonu sta le dokaz, da sta se oba kritika vznevoljila že ob zunanosti, namesto da bi se vtopila v vsebino. (So pa te kritike, kot so naše kritike sploh: cinične, zadirčne, nepotrpežljive.)

Ne, tako ne bo Onič dosegel viška. Ko podere to ogromno ogrodje, ko zabrska to kopo listja raz sebe — ki ga brani sedaj mogoče le formalne otrplosti starih — mu ne bo treba iskati slik, sam bo živo, zeleno življenje.

Srečko Kosovel.

RAZNO

Velika prosta šola za socijalne znanosti v Beogradu. V Beogradu se je osnoval 17. novembra 1923. odbor za ustanovitev «Velike proste šole za socijalne znanosti» v Beogradu po vzoru pariške: Ecole libre de jenes politiques. Ta šola bo imela diplomatični, konzularni, žurnalistični, financijelni, administrativni in gospodarski odsek. Na teh odsekih, poleg katerih pa bodo obstojali še drugi, bodo predavali univerzitetni profesorji. Ta šola se otvori v sporazumu s prosvetnim ministrstvom še pred koncem študijskega leta 1923./1924.

—a—

Plačilo za književno delo pred in po vojni. Absolutna koncentracija človekovih zmožnosti za kolikor mogoče hitro osiguranje materijelnega obstanka posameznika v med- in povojni dobi je potisnila v ozadje vsak interes za znanstveno, lahko rečemo duševno delo. Vrednost duševnega dela je s tem padla. Dr. Elšter podaja v Reklamovem Univerzumu za oktober 1923. podatke o plačilu pisatelja z ozirom na tržno ceno

knjige pred vojno in po vojni. Iz teh podatkov sledi konjunktorna vrednost pisateljevega dela pred vojno in po vojni.

	Pred vojno:		Po vojni:	
	Papir, tisk, dobiček knjigarnarja v %	Honorar pisca v %	Papir, tisk, dobiček knjigarnarja v %	Honorar pisca v %
V najboljšem slučaju za pisca	19%	81%	69%	31%
V srednjem	30%	70%	74%	26%
V najslabšem	54%	46%	90%	10%

Ako razdelimo tržno vrednost knjige na njene sestavine, vidimo, da sestoji v glavnem iz stroškov za papir, za tisk, iz dobička založnika itd. ter iz honorarja pisatelju. Dr. Elsterjeva tabela nam kaže povprečno tržno vrednost pisateljevega dela v Nemčiji pred vojno in po vojni v povprečnosti ter v obeh ekstremih. Vzroki strahovitega padca vrednosti duševnega dela ostoje predvsem v porastu cen sirovin ter v pomanjkanju povpraševanja po knjigah. Vzrok padcu povpraševanja je kot že prej omenjeno: zmanjšanje interesa za duševno delo, ki izvira iz slabega stanja inteligence, iz nezavednosti gmotno osiguranih in plutokratskih krogov do duševnega dela ter iz dozdevne koncentracije vsega za človeka potrebnega znanja v časopisju. Kar velja za Nemčijo, isto velja za Jugoslavijo; vzrok padcu povpraševanja po knjigah se nanaša na naše razmere.

—a—

Angleški institut v Firenci. Meseca novembra t.l. se je ustanovil v Firenci angleški institut. Za upoznanje vsestranskih razmer v Veliki Britaniji, njenih dominijonih in kolonijah bi bil angleški institut brezpogojno potreben, da nujen, tudi pri nas v Ljubljani. Medsebojno zblizanje je mogoče samo z medsebojnim spoznanjem, ki je pa danes zavito v megleno temo, ki se lahko razsvetli samo z jugoslovanskimi instituti v Veliki Britaniji in angleškimi instituti v Jugoslaviji. Kar velja za angleške institute pri nas in obratno, velja i za druge. Njih jedro pa naj ne obstoja samo v filologiji in literaturi, ampak paralelno na gospodarstvu, politiki, upravi dotičnih teritorijev, katere obravnavajo ti instituti, kot obstoji to n. pr. v francoskem institutu v Ljubljani.

—a—

Štipendije v Podkarpatski Rusiji ČSR. Vsled pritožb časopisja Podkarpatske Rusije, da ni nikarih štipendij za študente iz P. R., je minister javnih del Srba potom direkcije državnih rudnikov v Marmaroški Solotrini podelil 2 štipendiji po 3000 Kč za visokošolce-montaniste in 3 štipendije po 2000 Kč letno za rudarje-srednješolce iz P. R.

—a—

Olimpijske igre 1924. Eksekutivni komite osme olimpijade se je sestel. Povabilo za olimpijado, ki se vrši v Parizu, so oficijelno sprejele: Avstralija, Bolgarija, Belgija, Danska, Estonska, Španska, Vel. Britanija, Haïti, Indija, Italija, Nova Zelandija, Peru, Švica, Švedska, U. S. A., Češkoslovaška, Turčija, Letonska, Egipt in Japonska. V principu pa Argentiña, Poljska, Rumunija, Norveška, Holandska, Luksemburška in Jugoslavija.

—a—

Avstrija, njen nacionalni in kulturni problem. V Jugoslaviji se prepovedujejo mnoge manifestacije za neosvobojene brate.

V Jugoslaviji se pri štedenju v budgetu katastrofalno zadevajo razne kulturne institucije. Vzгляд: ljubljanska univerza.

V Avstriji izjavlja v parlamentu zvezni kancelar dr. Seipel:

Politika je trezna stvar razuma, vendar pa ne more nikdo pričakovati, da bi avstrijsko ljudstvo ne čulo bratskega vpitja na pomoč iz Nemčije in Italije in da bi na to ne odgovorilo z besedami in pisanjem.

Isti izjavlja v Avstriji, na istem mestu, da pri državnem varčevanju in restringiranju kreditov absolutno ne morejo priti v poštev kulturne institucije: šole in instituti.

Brez komentarja!

—a—